

בעניין דעת הגר"ש דבליצקי זצ"ל על מנהגי שמחה והודייה ביום ירושלים

בעניין מאמרו המפורסם של הגאון רבי שריה דבליצקי זצ"ל משנת תשכ"ח שיש לעשות כל שנה יום שמחה והודייה על הניסים שאירעו לארץ וליושביה במלחמת ששת הימים בשנת תשכ"ז, נכתב בגיליון הקודם של 'המעין' (גיל' 227 עמ' 95) שבפועל לא נהג כך, ו"כנראה" למעשה ביטל את דעתו בזה לדעת זקני הדור. אך אין צורך בהשערות, הדברים מפורשים במכתב שהתפרסם בספרו 'שומע ומוסיף' (בני ברק תשע"ז) עמ' כה:

בס"ד, יום ג' סיון מ"ז למב"י תשס"ח
לכבוד הרב היקר ר' ... נ"י שלו וברכה.

מכובדי, הנני בזה מעריך מאוד את עמדתו שלא [נהג] כדרך הנוברים בארכיונים מלפני עשרות שנים ומעלים משם פרסומים שהיו יפים לשעתם, מבלי לשאול מקודם את מחבריהם החיים עדיין בינינו בבחינת 'ובזקנותו מה הוא אומר'. ולעצם העניין, תגובות למאמרי הנ"ל בכתב לא ראיתי מימי. אך לנוכח עמדתם של גדולינו זצ"ל ולהבדיל בין החיים שליט"א, שכללו את זה עם יום ה' באייר שאינו מקובל על חוגים שלנו כלל וכלל, וגם לנוכח השם שניתן ליום כ"ח באייר - שלא לשם מעין זה הייתה כוונתו אז כאשר יראה במאמרי, מסיבת כל זה הטמנתי כל נושא זה זה עשרות בשנים, והוא ירד מעל הפרק. ידידו המברכו בכל טוב סלה, שריה דבליצקי

* * *

עוד בעניין דעת האדמו"ר מסטמור זצ"ל על ניסים לרשעים

ב"ה. שלושה ימים לחודש מרחשון תשע"ט
כבוד ידידי הרב יואל קטן שליט"א, עורך 'המעין' נכבד מים [ע"פ משלי ה, כד].
שלום וברכה.

1 כנראה הכוונה שהגר"ש מעריך את השואל על כך שבא ושאל אותו מה דעתו עתה על קביעת יום שמחה ביום ירושלים, ולא סמך באופן עיוור על מה שראה במאמר משנת תשכ"ח.

ב'המעין' העשיר שקבלתי זה עתה, של תשרי תשע"ט, במדור תגובות והערות (עמוד 90), ראיתי הערה מאת הרב מיכאל קליין תחת הכותרת: 'דחיית דעת בעל ויואל משה בעניין ניסים לרשעים'. הרב המעיר נ"י מביא שנים מגדולי האחרונים ז"ל שרואים בעין חיובית היות נסים לרשעים. אמנם חתימת הדברים טובה מן הכותרת. בחתימה כותב הרב המעיר: 'אלו הם דברים מפורשים המנוגדים לדברי הרבי מסטמר זצ"ל'. יפה, כי אמנם הדברים כפשוטם הם אמנם מנוגדים לדעתו של הרבי מסטמר זצ"ל. אבל 'להכתיר' את ההערה הזו שיש בה משום 'דחיית דעת בעל ויואל משה' - אינו נכון כלל. ומטעה את הקורא לחשוב שאכן יש כאן 'דחיית דעתו'. הרבי מסטמר בנה את דעתו על פי חז"ל ועל פי הראשונים, ואין דעתו נדחית מפני מובאות מן האחרונים. הרוצה לדחות את דעתו של הרבי מסטמר חייב לסתור את מקורותיו בחז"ל ובראשונים.

ואומר דבר. אדם גדול בתורה ובחכמה וביראת שמים הגה ויגע הרבה להבין דעת רבותינו ז"ל ודעת הראשונים ז"ל בנושא עדין זה, והוא אוהב ישראל אהבה עזה ומוסר נפשו למען טובתם של ישראל בגשמיות וברוחניות וכל היום מחשבתו עליהם, והוא פיקח גדול ובוחן את הדברים בתבונה ובהשכל, ורוח הקודש מופיעה בבית מדרשו [במשמעות שבראב"ד] - הוא יש לו זכות להביע דעה בנושא הזה אם לכאן אם לכאן. אבל לא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול? הנושא של הניסים [וכל הקרוב לנושא זה] הוא נושא קשה עמוק וסתום מאוד, ולא כל צורב ואפילו לא כל ת"ח מופלג רשאי לדבר בנושא זה.

ועכ"פ מי שהולך בעקבות רבו, שהוא שקול לו כהרבי מסטמר, ודעתו חולקת על דעת הרבי מסטמר, יפה הוא לו לסייע את דעתו מלשונות של גדולי אחרונים. אבל הרבי מסטמר אין לו לבטל דעתו המיוסדת על חז"ל וראשונים כנ"ל מפני מה שנמצא באחרונים - אע"פ שהם אמנם גדולי גדולי האחרונים. ואין כאן דחיית דעתו של הרבי מסטמר זצ"ל.

אכן צריך אני להבהיר כי הרבי מסטמר לא בא 'למנוע' ניסים מסתם 'פושעי ישראל', כי ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא, ובין כך ובין כך קרויים בנים, וכל תענית שאין בו ממושעי ישראל אינו תענית. עינו הטובה של הרבי מסטמר לא היתה צרה בניסים שיעשה הקב"ה לבני ישראל גם כאשר הם בגדר 'רשעים'. לא לכך נכנס הרבי לעובי קורה זו. הרבי מסטמר כאב לו מאוד מאוד חילול השם שנגרם על ידי זה שהנהגת המון העם עברה לידי אנשים כופרים הבזים לה' ולתורתו. על שהמלכות ניתנה בידי רשעים המעבירים מאות אלפי ילדי ישראל מן ה' ומתורתו, וכאשר אתה אומר שהיו שם ניסים יש בזה משום חיזוק מלכות המינים. כך הוא בדעת ההמון, שרואים ב'ניסים' אלו חזוק למלכותם. ועל כן גם אם נמצא לפעמים ניסים שנעשו

לרשעים - לא יתכן שיימצאו ניסים שיהיה בהם משום חיזוק ידי הרשעים בעיני העם התמים. ואין להאריך יותר במסגרת זו. ישמע חכם ויוסיף לקח.

בכבוד רב ובהערכה, יעקב קאפל שוורץ, ארה"ב

תגובת הרב מיכאל קליין:

ציטטתי בפירוש את דברי האדמו"ר מסטמר זצ"ל שהקב"ה אינו עושה ניסים לרשעים אלא לצדיקים בלבד, ואיני מבין איך אפשר להכחיש דברים מפורשים.

* * *

הראי"ה קוק זצ"ל וענייני ביטחון היישוב

לכבוד מערכת 'המעין'

בגיליון 227 של 'המעין' (תשרי תשע"ט, עמ' 25 ואילך) נדפס מאמרו החשוב של ד"ר משה ארנוולד, שסקר את הפעילות של הרב קוק בענייני ביטחון היישוב. יישר כוחו של הכותב על העלאת הדברים לדפוס ו'הצפת' הנושא. אולם כדרכו של חקר מפעליו המסועפים של מרן הרב זצ"ל - קשה גם לחוקר חרוץ להקיף את כל החומר בעניינו. אני מתכבד להגיש כאן לקוראי 'המעין' שני מקורות נוספים בנושא, וקיימים עוד אחרים.

א. בעקבות פרסום החוברת 'מזכיר הרב'² ידוע כיום על הסיוע שנתן הרב בזמן שהותו בלונדון בימי מלחמת העולם הראשונה, תוך סיכון עצמי של ממש, לכל יהודי שניסה להיעזר בו כדי להתחמק מגיוס לצבא הבריטי שהיה עסוק במלחמת חפירות באירופה.³ הדברים מתאימים לדברי ההספד שנשא הצדיק הירושלמי ר' אריה לוי⁴: "שקידתו העצומה של מרן הרב זצ"ל בתורה לא הפריעה בעדו מלהשתתף כל ימיו בצערם של ישראל, והוא מסר נפשו עליהם במסירות נפש ממש, כרועה נאמן השליך נפשו מנגד למען כל אחד ואחד מ'ישראל'. ברם, באותה עת ממש הרב גילה אותות של חיבה לחיילי הגדוד העברי שנועד להישלח לכיבוש ארץ ישראל מהתורכים. הרב התכתב עם חלק מהחיילים, ואף ביקרם עם הרבנית בבסיס האימונים שלהם בעודם

2 מאת הרב שמעון גליצנשטיין עמ' יד-יז.

3 ראו בהקדמה של 'לנבוכי הדור' עד כמה מלחמת העולם הראשונה, ובעיקר ההרג ההמוני חסר התכלית והטעם בה, היוו אירוע טראומתי במחשבת הרב.

4 'איש צדיק היה' עמ' 227.

באנגליה⁵. גם הרב פאלק ששימש כרבו של הגדוד העברי היה תלמידו של הרב קוק⁶. וכאן יש להעלות השערה, מדוע הרב חרל"פ זצ"ל חשב שנכון לשחרר בחורי ישיבות מגיוס לצה"ל במלחמת העצמאות, כשבין היתר הוא משתמש במכתב שהרב זצ"ל כתב לשלטונות בלונדון. הרי הדברים נכתבו להשגת תכלית מסוימת, ובמצב שבעיני הרב היה שקול להצלה מסכנת נפשות של ממש! התשובה פשוטה: הרב חרל"פ, שנותר בזמן המלחמה בירושלים, לא היה יכול לדעת את ההקשר המלא של הדברים שהרב קוק פרסם באנגליה ואת פעולותיו שם, ואולי לכן חשב שהרב קוק התכוון באמת לומר שקיים פטור כללי משירות צבאי לכל לומד תורה ללא תנאי. אולם הרב צבי יהודה היה לצד אביו בלונדון, והוא ידע את מה שכיום ידוע לכל - שהרב קוק סייע באותה תקופה לכל יהודי להתחמק מהשירות הצבאי, ולא רק לבני ישיבות, וממילא רצי"ה גם ידע ש'דף המקורות'⁷ שהרב פרסם בלונדון בדבר החובה לשחרר לומדי תורה מגיוס⁸ נועד רק לעיני השלטונות, שהרי הרב כשלעצמו חשב שאסור לאף יהודי ולא רק לבחורי ישיבה לסכן את עצמו עבור המלחמה ההיא באירופה, אלא רק לשם שחרור הארץ מהשלטון התורכי⁹. לא ניתן לגזור מהאמור באותו מכתב מה היה מרן הרב מורה לעניין גיוס בחורי ישיבות בכלל או בימינו.

ב. בספר שבחי הראי"ה¹⁰ מסופר ש'פעם אחת הזמינו את הרב לאסיפה שיזמו עסקני היישוב בתל אביב, בבית העסקן מר ישראל רוקח¹¹. האווירה [הביטחונית]

5 ראו 'לשלושה באלול' סי' סה, 'אגרות ראי"ה' חלק ג אגרות תתנה, תתנו, תתנט, תתסד. וראה מ"ש הרב ד"ר ארי שבט במאמרו 'דרשת הרב קוק זצ"ל על חשיבות הדגל הישראלי', 'מעין' ניסן תשס"ט [מט, ג] עמ' 67 והע' 80.

6 הוא עשה את מלאכתו נאמנה. אחרי שהוא שהה עם אחת הפלוגות לילה שלם בשטח תחת אש התורכים החליטו חיילי הפלוגה פה אחד להפסיק לעשן בשבת, ראה זאב ז'בוטינסקי, 'הירדן' אוגוסט 1934.

7 יושם לב שהכותרת שהרב נתן למסמך היא 'תזכיר בירור דברים'. לו היה מדובר בבירור הלכתי של ממש יש להניח שהרב היה נותן לו כותרת אחרת.

8 ראו אגרת תתי באגרות הראי"ה חלק ג, מיום כ אדר תרע"ז. הנמען התעכב, כנראה, מלמלא את מבוקשו של הרב קוק באמתלאות שונות, וכעבור ארבעה ימים הרב קוק הריץ לו אגרת קצרה נוספת (אגרת תתיד).

9 גם לאחר שובו של הרב לארץ הא הרשה לעצמו במקום הצלה לכנות כל יהודי כבחור ישיבה, ראו ליקוטי הראי"ה חלק ג עמוד 115.

10 הוצאת נזר דוד, ירושלים תשנ"ה, עמ' רפה.

11 משנת תרפ"ט שימש כסגנו של דיזונגוף, ראש העיר של ת"א. היה בנו של שמעון רוקח, ראש הקהל' ביפו, שסייע מאוד למינוי הרב לרבה של העיר.

בארץ הייתה מתוחה אז. ר' יעקב ז'ולטק¹², מתלמידי הרב, ששימש אז כמפקד בהגנה, צויד בנשק, ומונה לשמש באתו יום כמלווה ושומר ראש של הרב. ניתן להניח שהאסיפה שיזמו עסקני תל אביב לא נועדה לעסוק בענייני מיסים עירוניים והלכות שכנים¹³, אלא בענייני ביטחון, וזו כנראה גם הסיבה שהאסיפה התקיימה בביתו של ישראל רוקח ולא באולם מועצת העיר כמתבקש, וזו גם הסיבה האמיתית לכך שהרב ביקש מתלמידו שעסק בענייני הגנה להצטרף אליו.

אסמכתא לכך, לדעתי, קיימת בהספד שנשא הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל על מרן הרב בבית ועד הקהילה של תל אביב¹⁴. הרב עוזיאל פתח את דבריו באומרו ש"בחדר זה שאנו מספידים עכשו את רבנו הקדוש השתתף בחייו הרבה פעמים בישיבות לרגלי עניינים חשובים ומכריעים בחיי עמנו בארץ ישראל". סביר להניח שפרנסי תל אביב, שרבים מהם היו קשורים מאוד לרב עוד מזמן רבנות יפו והשכונות הראשונות של תל אביב (נווה צדק ונווה שלום ואחוזת בית), רצו להתייעץ עם הרב מדי פעם בענייני המאבק בשלטון הבריטי או בדרכי ההגנה מפני ערביי יפו, ואולי בשאלות הלכתיות שכרוכות בכך, אך מחשש לעינא בישא ולהדלפות¹⁵ הישיבות לא נקבעו באולם העירייה אלא דווקא במקום תמים כמו ביתו של ישראל רוקח או בבית ועד הקהילה, ולדיון הוזמנו רק אלו שפרנסי העיר בטחו בהם¹⁶. ניתן רק להוסיף ולנחש שפרנסי העיר ביקשו לא רק את רוח קודשו וחוכמתו של הרב קוק, אלא גם את הניסיון הרב שהרב צבר בעמידה מול השלטון התורכי לפני המלחמה ומול השלטון הבריטי בלונדון בזמן המלחמה ובארץ בשנים שאחריה.

לסיום נעתיק מהספר טל רא"ה¹⁷: 'מספרים שמשחק מיוחד המציא אברהם איצלה

12 ראה מה שכתב עליו הרב נריה בספר 'בשדה הרא"ה' (תשנ"א) עמ' 513-522. הרב ז'ולטק העיד שהרב ידע ואף עודד את הפעילות שלו בהגנה.

13 ולו משום כבודם של שני הרבנים של תל אביב, הרב אהרונסון והרב עוזיאל, שהרב היה נוהר מלהשיג את גבולם.

14 ועד הקהילה מקביל פחות או יותר למועצה הדתית של היום. ההספד נישא בי"ט אלול תרצ"ה, ומובא ב'מכמני עוזיאל' חלק ד (תשס"ז) עמ' תקטז מאמר י.

15 לצערנו היו ביישוב היהודי יהודים ששיתפו פעולה עם השלטון הבריטי, סקירה מקיפה על כך קיימת בספר של ד"ר אלדד חרובי 'הבולשת חוקרת - ה-CID בארץ ישראל 1920-1948' (2011).

16 ראשית-דברים בנוגע לקשרים שנטוו והתקיימו בין מרן הרב לבין אנשי אחוזת בית ופרנסי תל אביב מופיעה במאמר שזכיתי לפרסם ב'המעין' (טבת תשע"ג) 'אור וצל יום הקיפוח'. דרך אגב, יש להניח שהארכיונים של עיריית תל אביב ושל ועד הקהילה של תל אביב גדושים בפרוטוקולים של דיונים שהרב היה שותף להם ובמסמכים נוספים הקשורים אליו, ולוואי שיימצא אדם שייקח את הנטל של החיפוש בהם על שכמו.

17 מהדורה ראשונה עמוד יח (מבוסס על הנכתב בספר שבחי הרא"ה עמ' לד).

הקטן כדי להשתעשע עם חבריו בחדר. הוא היה מסדר את הקטנים בשורות שורות ותרמייליהם על שכמיהם, מתכוננים כאילו לצאת לדרך רחוקה, ואברהם איצלה הקטן מנצח עליהם. ה'חיילים' הקטנים שואלים: 'אנא אנו הולכים?' וה'מפקד' משיב לעומתם: 'לארץ ישראל!'¹⁸...

שאל בר אילן

* * *

פסקים או תשובות?

למערכת 'המעין' שלום.

בקובץ המעין 227 תשרי ה'תשע"ט עמוד 20 במאמרו של הרב איתם הנקין הי"ד הובאו דעות הסוברים כי הפסקים מוסמכים יותר מאשר התשובות שניתנו בנסיבות שונות, ובכללן דעת בעל שו"ת נחפה בכסף חלק ב' אה"ע סימן כז שלפעמים בתשובות אין הפוסק יכול להעמיק כראוי, מסיבת המהירות להשיב שואלו דבר וכו'.

אכן, מן הראוי לבאר את שורש העניין על פי מה שכתב הגר"א בפירושו על הפסוק (משלי טז, י) 'קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו', דמאן מלכי רבנו, שפתותיהם כמו קסם, אף שיטעו לפי השאלה - מכל מקום בדין עצמו לא יטעו, כי בסוף יתגלה שלא כן היה המעשה וכו'. עכ"ל. הרי שלפי דבריו אף אם דרכי הפלפול והעיון בתשובה לא יכוננו על אדני האמת והצדק, ושגיאות מי יבין, עצם ההוראה עצמה זוכה לסייעתא דשמיא לבל יצא מכשול מתחת ידי המורה.

ועובדא מופלאה מובאת בשו"ת ויען אברהם אה"ע סימן כח על אודות מקרה שנחלקו הבית יוסף והרמ"א בעיגונא דאיתתא, והרמ"א סבר להתיר, וביום שכתב את הרשות להתיר את האשה מת בעלה שהיה חי, דמשמיא שמחו על עוצם פלפולו וראיותיו של הרמ"א ולא הביאו תקלה על ידו. וכעין זה יעויין בשו"ת אפרקסתא דעניא חלק ד סימן שע על גודל כוחם של הפוסקים בשמי מרום, ודו"ק. ועיין עוד בזה במעשה איש חלק ב' עמוד ריז בשם מרן החזון איש זללה"ה, ובשו"ת משנה הלכות חלק יד סימן קסו, ובמבוא לספר גנוזות ותשובות שערתי חלק ב' אות א.

ולשון המאירי בהקדמת בית הבחירה היא, שאחר שלא יחוש לידיעת הפסק [כאשר אין מדובר על צורך לפסוק הלכה למעשה] לא יתעמל [יש גורסים: יתעמק] לידיעת

18 המנהג להקים 'גדוד' חיילים המשיך אצל הרב גם בבגרותו, לפחות בפורים (מועדי רא"ה, מהדורה ראשונה, עמוד רסד): 'הרב הריח את השואה המתרגשת ובהא. לפתע פתאום הוא קם, מטה את מגבעתו לצד אחר של הראש... ופונה בקול נגיד ומצווה: 'בואו בנים, נקים גדוד למלחמה בעמלק!...'.

אמיתת הפירוש, אחר שיספיק לו מה שיפרש בו לעניין ביאור הסוגיא לתלמידיו. ובשורת ציץ אליעזר חלק ו סימן יג כתב, כי כך יודעים לספר על הרבה גדולים, שכיוונו והסיקו את ההלכה לאמיתה כאשר השאלה הובאה לפנייהם בשעת מעשה, ולפעמים לא כיוונו לאמת כאשר באה השאלה לשם הבחנה ולא כך היה מעשה, והיינו באשר חסרה אז הסיעתא דשמיא שמקבל הפוסק בשעת מעשה.

אמנם, לעיתים אין התשובות אלא בגדר הוראת שעה, לפי מצב זמנו ומקומו של מורה הצדק. וכזאת עיין בהקדמה לכתבי הגרי"א הענקין זצ"ל [אבי זקנו של הכותב הי"ד] חלק א, שכאשר הציעו לו לקבץ את תשובותיו הרבות ולהדפיסן דחה את ההצעה באמתלא שרובן היו בגדר בדיעבד, ובמקרים מיוחדים בבחינת מוטב שיאכלו בשר תמותות שחוטות וכו' (קידושין כב, א), ואין לך אלא מקומו ושעתו, עיין שם. ואף שאין ספק שיש בזה גם משום דרכי ענוה, פשוט שעיקר הענין שייך בכל מקום בו יתכן כי המחבר השיב זאת למעשה רק בנידונו, ואין כוונתו להורות כך לדורות.

ביקרא דאורייתא, אלישע חן

* * *

מדברי הראי"ה ובנו הרצי"ה על ברכת 'לישב בסוכה'

לכב' ידידי עורך רבעון "המעין" הרב יואל קטן.

בגיליון 227 (תשרי תשע"ט; נט, א) עמ' 53 ואילך פורסם מאמרו של הרב יהודה זולדן שליט"א 'ברכות על הסוכה וברכת לִישֵׁב בסוכה'. כשקראתי את הדברים נזכרתי שזכיתי לחזות ולשמע לפני כחמישים שנה את מו"ר ראש הישיבה הקדושה 'מרכז הרב', הגאון הרב ר' צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל, דן בעניין זה, ותמהתי שלא הובאו במאמר דברי אביו מרן הרב א"י הכהן קוק זצ"ל מרא דארעא ישראל.

ומעשה שהיה כך היה: בעת ביקורי בסוכתו של מו"ר רצי"ה בשכונת גאולה בירושלים עיה"ק בסוכות תשכ"ח (או תשכ"ט) כ"מקביל פני רבו ברגל", הייתי עסוק בלימוד המקורות בעניין חידושו המוקטן של רמב"ם (הל' שופר סוכה ולולב ו, יב): "כל זמן שייכנס לִישֵׁב² בסוכה כל שבעה מברך קודם שישב אשר קידשנו במצוותיו וציוונו לישב בסוכה. ובלילי יום טוב הראשון... נמצא מקדש מעומד ומברך לישב בסוכה ויושב", וניסיתי לומר הסבר משלי ולהביאו בפני רבי בֶּחָג. לצערי אינני זוכר את ה'חידוש' שלי, אך לעומת זה האירוע עצמו טבוע היטב בזיכרוני: הרצי"ה פנה אליי ואמר "אבא זצ"ל תירץ את זה, וכתב את תירוצו בגיליון ספרו, קח נא הספר

19 "לישב" זה ברור שמשמעו "לדור", והוא כולל את כל הפעולות.

מהמדף בחדר ופתח אותו". הבאתי לו את הספר (גמרא סוכה או רמב"ם זמנים, איני זוכר), ואז הראה לי בכת"ק של אביו שתי הערות קצרצרות שתוכנן היה: א. רמב"ם לשיטתו כבדרוסה פ"ה מהל' שחיטה. ב. זהו מדין קדימה בברכות²⁰. לא הבנתי את כוונת הדברים, ומו"ר רצ"ה הסביר לי אותם וכדלהלן.

ראשית בדין קדימה בברכות אמר: העניין של לברך מעומד ואח"כ לשבת אינו קשור כלל למשמעות הרגילה של "עובר לעשייתו"²¹, כי הרי זו עצמה היא הקושיא על רמב"ם שאותה בא אבא לתרץ - מה שייך עובר לעשייתו בישיבה דוקא? במה עדיף יושב על אוכל, ישן, קורא, מטייל ועוד פעולות המוזכרות בדברי חז"ל כחלק מן המצווה **דאורייתא** של תשבו כעין תדורו? אלא הסיבה של הרמב"ם שיש לישב מיד אחרי הברכה היא דין 'קדימה בברכות'²². למשל, כשיש לפניך פירות שונים, וכולם ברכתם בורא פרי העץ וחביבים עליך בשווה, חייב אתה לקחת לפיך קודם את הפרי על פי קירבתו בפסוק ל"ארץ" - מדין קדימה בברכות, כי כך התורה הוציאה את הפרי הזה בלשון הכתוב, היא קירבה אותו ל"ארץ" יותר מאשר את חברו. רק משום כך יש לפרי הזה דין קדימה. אם כך גם כאן בישיבה בסוכה הדין כך: התורה "הוציאה"²³ את מצות "תדורו" שבה הרבה פרטים: טיול, קריאה, שינה, אכילה ועוד, דוקא בלשון "תשבו", ואותה לדעת מרן הרב אי אפשר לנתק **גם** מן המשמעות המילולית שלה, שהוא לעבור ממצב עמידה למצב ישיבה, ולמשמעות זו יש עתה קדימה על פני כל יתר הפעולות שעושים בסוכה. לכן, כאשר אדם נכנס לדור²⁴ בסוכה, ולפניו עומדות כמה פעולות שיעשה בה²⁵, יקדים ויסמיך לברכה את פעולת הישיבה לפני

20 (אשמח מאוד אם אנשי "בית הרב" ימצאו את ההערות הנ"ל ברמב"ם של הראי"ה או בגמ' שלו. זכיתי אז לראותן במו עיניי.)

21 כך כתוב במה שמודפס "מכתב יד" של ראי"ה ב'בירור הלכה' לסוכה ב, א (ומשמע הועתק לספר 'טוב ראי' סוכה עמ' רלא): "שמאחר שהתורה פירשה את קביעות הסוכה בתיבת תשבו ראוי ליתן לה יתרון בסמיכות הברכה בתור עובר לעשייתו לפני הישיבה". לענ"ד ברור לפי ההקשר שבמילה "בתור" מתכוון מרן הרב זצ"ל ל"כאילו", "כעין", דהיינו שאין זה "ממש" דין של "עובר לעשייתו" אלא "יתרון בסמיכות הברכה" לפני הישיבה, כמקדים הישיבה לפעולות אחרות מדין "קדימה בברכות", כפי שהסביר מרן הרצ"ה.

22 זו הייתה לשונו הזהב (ובהברה אשכנזית: "קְדִימָה בְּבְרוּכִים").

23 זו הייתה לשונו.

24 ראו הערה 19.

25 ואף במצב של "חוסר הכרה", כגון שינה, נחשב שהוא **עושה**. אלו היו דבריו של מרן רצ"ה במוצאי שמחת תורה תשכ"ו בהקפות השניות ב"בית הרב" ברח' הרב קוק על אהבת הי"ת אותנו המובלסת בעיקרון "הפאסיביות" שבמצוות ה"עשה" שבחודש תשרי: בר"ה - אינך עושה שום מעשה ובכל זאת אתה מקיים מצות עשה "יום תרוּעָה יְהִי לְכֶם", אולם עדיין הפְּעֵלָתָ חוש, את חוש השמיעה; ביום כיפור אינך שותה אינך אוכל ואתה מקיים מצוות עשה "תִּעֲנֶנּוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם", אבל עדיין

כל האחרות. ולא דוקא בלילה הראשון, אלא "כל זמן שייכנס... מברך קודם שישב".
ועתה הסביר לי מו"ר את דברי אביו זצ"ל שהרמב"ם לשיטתו בדין דרוסה. שם
בפרק החמישי של הלכות שחיטה יש לסוג הטריפה של "דרוסה" הלכות מיוחדות,
השונות משאר מיני הטריפות שנאמרו לו למשה בסיני. וכך כתוב בהל' ג: "אף על
פי שכולן הלכה למשה מסיני, הואיל ואין לך בפירוש בתורה אלא דרוסה [=טריפה
בלשון התורה] החמירו בה וכל ספק שיסתפק בדרוסה אסור, ושאר שבעה מיני
טריפות יש בהן ספקות מותרין כמו שיתבאר" וזה על אף שכל שמונת מיני הטריפות
איסורן דאורייתא. ומדוע? כי בלשון "וּבְשׂוֹר בְּשִׁדָּה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ" (שמ' כב, ל)
"הוציאה" התורה איסור זה של טְרֵפָה הכולל הרבה 'טריפות' דוקא במילה משורש
טרי, לכן יש איפוא עדיפות וקדימות למה שמפורש בתורה, ואפילו בהלכה למעשה.
וכפי שמובא בלשון הזהב של הראי"ה בבירור הלכה (סוכה ב, א) "שהרמב"ם סובר
שכל מה שהוא יותר מפורש בתורה יש לו ערך יותר עקרי אפילו כשהכל הוא בכללו
מן התורה, וזאת היא באמת שיטתו"²⁶.

מיכאל דושינסקי, פראג

* * *

בעניין אמירת 'אדיר במרום' כל יום

לעורך שלו'.

תודה על סקירת ספרנו החדש 'מפענח תעלומות' במדור 'נתקבלו במערכת' של
גיליון 'המעין' האחרון (עמ' 125-124). אנו במערכת 'מפענח צפונות' ממשיכים
להשיב לכל רב וצורב על שאלות בענייני הלכה ומקורות ההלכה, שאלות ותשובות
שלאחר מכן מקובצות בספרים שאנו מוציאים לאור לתועלת הרבים.

אתה מרגיש זאת בגופך - הבטן מקרקרת (כך הייתה לשונו); בסוכות האהבה מתגברת: אפילו
כשאתה במצב של unconsciousness (כך הייתה לשונו, ובשפה האנגלית, ו"חייב אדם לומר
בלשון רבו" [עדייות א, ג]. ידיד נפשי הרב הגאון ר' יהודה חזני זצ"ל עמד אז לידי, ושמענו את מרן
ראש הישיבה ביחד. הוא היה תלמיד מרכז הרב ואני אז עדיין תלמיד 'ישיבת הגלב' שבנתביבות,
ולבקשתי שלח לי גלויה ובה פירט והסביר לי את דברי מרן הרצי"ה) אתה מקיים מצות עשה -
"בְּסֵכֶת תֵּשְׁבּוּ" אבל עדיין מי שאינו יכול לישון אינו זוכה לקיים מצוה זו; אך בשמחת תורה - אתה
כבר כמלאך, שמח ונמצא "טפח מעל לקרקע", ורקד עם התורה, והשמחה הזו עצמה היא המצוה.
26 אני מודה לה' יתברך שזיכני לשמוע תורה בזמנו מפי מורי ורבי מרן ראש הישיבה רצי"ה זצ"ל,
ומודה לרבנים יהודה זולדן ויואל קטן שי' על שגרמו לכך שְׁאֲזָכְרָ בפינינה יקרה זו, ועודדוני
להעלותה על הכתב.

בעניין הערכתכם על דברינו בענין תפילת 'אדיר במרום' שנהגו הצבור לאומרה לאחר ברכת כהנים, שרק חולם חלום שאינו יודע מה הוא יש לו לאומר ולא כל הציבור - לא כתבנו ענין זה כיון שלא נשאלנו עליו, אך יתכן שצודקים אתם שצריכים היינו לכתוב נקודה זו. והנה באמת מעיקר הדין אין מקום לכל הציבור לומר 'אדיר במרום', ורק בחו"ל שנושאים כפיים רק ברגלים אז אומרים כולם גם אדיר במרום, אך בא"י שנושאים כפיים כל יום, ורק מי שחלם חלום רע באותו הלילה אומר את הבקשה 'ריבון כל העולמים אני שלך וחלומותי שלך' וכו', גם תפילת 'אדיר במרום' שייכת רק לזה שחלם ולא לכל העם, ויש בזה גם בעיה הלכתית של הפסק שלא לצורך באמצע חזרת הש"ץ. וכבר כתב כן הגר"ש דבליצקי זצ"ל בספרו 'וזרח השמש' עמ' ז אות כ, ועי' גם בתשובות והנהגות ח"ג סי' מד ד"ה ומסופקני, וגם בקובץ שלכם 'המעין' כבר הערתם הערה חשובה זו לפני עשרים שנה (כרך לט גליון ד, תמוז תשנ"ט, עמ' 52).

אך מצד שני יעוין בספר 'דולה ומשקה' עמ' פח שם כתב שמרן הגר"ח קניבסקי שליט"א נשאל על כך, וענה שהמנהג לומר 'אדיר במרום' כל יום, ואפילו אם נמצא במקום שלא נהגו לומר עדיף לומר כי גדול המנהג. ובאמת יש כאן נושא עקרוני, שהרי יש בידינו עוד כמה דוגמאות במנהגי התפילה ונוסחאותיה, שלמרות שע"פ ההלכה או כללי הדקדוק הדברים אינם מדויקים - כיון שנהגו לומר כן נקטו חלק מהפוסקים שאין לשנות. לדוגמא במוסף של שלוש רגלים הנוסח המקובל הוא "שובה אלינו בהמון רחמיך", אמנם בקדמונים ובהרבה סידורים מדויקים הנוסח הוא "עלינו", כגון בנוסח רב סעדיה גאון והרוקה ומחזור ויטרי, וכן בחיד"א וביעב"ץ ובסידור הרב אשר, וכן לפי האריז"ל וסידור הגרש"ז ועוד. ולמרות שידוע שמקור הנוסח המקובל 'אלינו' הוא מדברי המדקדק המשכיל יצחק סטנוב, ורבים כתבו בשנים האחרונות שיש לשנות את הנוסח המקובל ל"שובה עלינו" וכן שינו בכמה וכמה סידורים (עי' בתשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך שליט"א ח"ד סי' קיב ועוד) - דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל כמובא בספר ישא ברכה ח"ג סי' כז שאין לשנות, וטעמו הוא משום שנוסח זה נתקדש בפי רבבות אלפי ישראל. וכ"כ שם לענין הגיית מילת 'הגשם' ב'משיב הרוח ומוריד הגשם' שרבים כתבו שצריך לאומרה בניקוד סגול המקורי, אך דעתו שאין לשנות ממה שנהגו לומר בדורות האחרונים 'הגשם' בקמץ, לא משום שזהו הנוסח 'האמיתי' אלא משום שכן נתקדש הנוסח, עיי"ש.

בברכת התורה,

משה מרגלית, מערכת 'לדופקי בתשובה'

* * *

הדרך לרוח הקודש

הרב משה צוריאל שליט"א דן בגיליון הקודם של 'המעין' (גיל' 227 עמ' 71 ואילך) בשאלה האם קיימת 'רוח הקודש' בימינו, ומסקנתו היא שרוח הקודש נעדרת מחכמי ישראל כבר מתקופת האמוראים, ואין זה סותר את העובדה שגדולי ישראל לאורך הדורות זכו להגיע לשיאים רוחניים, שהוגדרו לעיתים כרוח הקודש. מאידך, רבו השרלטנים אשר מחלקים קמעות, מספרים עתידות, וטוענים שיש בכוחם לפעול בכוחם הרוחני על מנת לשנות מציאות טבעית.

בלי להיכנס לשאלה האם בימינו קיימת מציאות אמיתית של 'רוח הקודש', ננסה לברר מהי הדרך להשיג רוח הקודש בימינו, ומה הם הכלים שבעזרתם על פי הדרכת רבותינו אפשר לזכות ולהגיע למדרגת הקודש. המדרש כותב שהדרך לזכות לרוח הקודש היא על ידי לימוד תורה על מנת לקיימה (ילקוט שמעוני בחקותי רמז תרע): "אמר ר' אחא: הלמד על מנת לעשות זוכה לרוח הקודש, מה טעם? "לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך והגית בו יומם ולילה וגו' כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל", ואין תשכיל אלא רוח הקודש, כמה דאת אמר משכיל לאיתן האזרחי". ובתנא דבי אליהו רבה מביא שהדרך להגיע לרוח הקודש היא ללמוד תורה באמת, ולהרגיש את כאב השכינה, ולצפות לגאולה (פרשה ד): "כל חכם וחכם מישראל שיש בו דבר תורה לאמיתו, ומתאנח על כבודו של הקדוש ברוך הוא ועל כבודן של ישראל כל ימיו, ומתאוה ומחמד ומצפה על כבוד ירושלים ועל כבוד בית המקדש ועל ישועה שתצמיח בקרוב ועל כינוס גלויות, רוח הקודש בדבריו". ובתנא דבי אליהו זוטא מובאות שתי דרכים כיצד זוכים לגילוי מלאך - צדיקות בקיום המצוות ודיבור דבר אמת ("פ"ג אות ד): "אם עושה אדם את עצמו צדיק ולדבר אמת, מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו בדרך צדיקים ומדבר אמת".

הרמב"ם בהלכות יסודי התורה (ז, א), מתאר לנו כיצד זוכים להגיע לנבואה. אמנם רוח הקודש אינה נבואה אלא דרגה הקודמת לנבואה, אך נראה שהתנאים שהציב הרמב"ם יכולים להדריך גם כיצד לזכות לרוח הקודש):

ואין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה, גיבור במידותיו, ולא יהא יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם אלא הוא מתגבר בדעתו על יצרו תמיד, והוא בעל דעה רחבה נכונה עד מאוד. אדם שהוא ממולא בכל המידות האלו, שלם בגופו, כשיכנס לפרדס וימשך באותן הענינים הגדולים הרחוקים, ותהיה לו דעה נכונה להבין ולהשיג, והוא מתקדש והולך, ופורש מדרכי כלל העם ההולכים במחשכי הזמן, והולך ומזרז עצמו ומלמד נפשו שלא תהיה לו מחשבה כלל באחד מדברים בטלים ולא מהבלי הזמן..."

בקיצור, לפי הרמב"ם צריך שהאדם יהיה חכם, בעל מידות טובות, פרוש מעניינים חומריים ומנצל את זמנו כראוי, ואז יהיה בכיוון לזכות לנבואה ואולי גם לרוח הקודש. ובספר שערי אורה רב יוסף ג'יקטיליא המשיך את דרכו של רבו ר' אברהם אבולעפיה, ולדעתם הדרך להגיע להשגות רוחניות היא על ידי כוונה מדויקת באזכרת שמותיו של השם (שערי אורה שער עשירי הספירה הראשונה):

וצריך אתה להתבונן... לשמור בעניין הכינויין, לדעת מאיזה שם הוא אותו הכינוי, ולדעת על איזו ספירה רומז אותו השם... וכשתזכה לייחד את השם בדרך זה תיכנס לכמה חדרים בתורה, ואז תקרא וה' יענה ותהיה מן הזוכים שנאמר בהם אשגבהו כי ידע שמי יקראני ואענהו (תהלים צא, טו). וכשתיכנס לחדרים הללו בעולם הזה, תזכה לדעת תעלומותיהם לחיי העולם הבא.

רבי חיים ויטאל דורש תנאים נוספים כהכנה לקבלת רוח הקודש (שערי קדושה חלק ג שער ז):

הדרך המובחר שבכולם... לשוב בתשובה עצומה מכל אשר קלקל, ואחר כך ישלים נפשו בקיום מצות עשה, ובכונת תפילותיו בתכלית, ובעסק התורה לשמה בזריזות, כשור לעול עד יותש כוחו, ובמיעוט תענוגים ואכילה ושתייה, ובקימת חצות לילה או פחות מעט, ובהרחקת כל המידות המגוננות, ובפרישות מכל אדם אפילו בעניני שיחה בטילה, ואחר כך יטהר גופו בטבילה תמיד, ואחר כך יתבודד לעיתים ויחשוב ביראת ה', וישים הוי"ה נגד עיניו תמיד, ויזהר להיות מחשבתו פנויה מכל הבלי העולם הזה וידבק באהבתו יתברך בחשק גדול, ועל ידי כן אפשר שיזכה לרוח הקודש.

עוד כתב ר' חיים ויטאל, בספרו שער רוח הקודש (דף ט ע"ב), על חשיבות הכוונה בברכות הנהנין כמפתח לזכות לרוח הקודש:

אמר לי מורי ז"ל, כי עיקר השגת האדם אל רוח הקודש תלויה ע"י כונת האדם וזהירות בכל ברכת הנהנין, לפי שעל ידם מתבטל כח אותם הקליפות הנאחזות במאכלים החומריים ומתבדקים בהם ובאדם האוכל אותם. וע"י הברכות שעליהם הנאמרות בכוונה הוא מסיר מהם הקליפות ההם ומזכך החומר שלו ונעשה זך ומוכן לקבל קדושה, והזהירו מאוד בזה.

בדברי הבעל שם טוב מובאים עוד כלים העשויים לזכות את האדם בהשגות רוחניות וגילויים רוחניים: א. דבקות האדם בפנימיות הרוחנית שבתורה ובתפילה. ב. ענווה. ג. שמחה. ד. אהבת ישראל. ה. קבלת ייסורים באהבה. ו. אהבת ה'. ז. אמונה בה'. וכך מובא בשמו (בעש"ט עה"ת ואתחנן בשם לקט אמרי פנינים):

עיקר עסק התורה ותפילה הוא שידבק את עצמו אל פנימיות רוחניות אור

אין סוף שבתוך אותיות התורה ותפילה, שהוא הנקרא 'לימוד לשמה', שבוה אמר ר' מאיר זוכה לדברים הרבה, ומגלין לו רזי תורה, שידע עתידות וכל מאורעותיו מתוך התורה, וידע איך יתנהג בתורה ועבודת ה' יתברך, מלבד שרואה עולמות של מעלה, וכרוזין של מעלה. ויהיה לו כל מידות טובות שבעולם, ענוה ושפלות רוח ולב שמח, ומאיר באור צח ובאהבת ישראל, וסבלנות [להתגבר על] חלישות הדעת וחרופין וגיזופין, ויהיה שמח בתורה ובמצוות יותר מכל, ויקבל הכל באהבה ובאמונה שלמה.

ראוי להוסיף את דברי ר' אלימלך מליז'נסק שכל צדיק המתמיד בעבודת ה' זוכה להשגות רוחניות (נעם אלימלך פרשת שמות ד"ה וירא אליו ה'):

הצדיק עולה תמיד ממדרגה למדרגה. כאשר יתמיד בעבודתו יתברך שמו באמת ובתמים אזי זוכה לבוא לידי ראייה שכליות, כמבואר בחובות הלכות ששומע בלי אזנים ורואה מבלי עינים.

עוד יש לציין שוב את דבריו הידועים של החזון איש שהדרך לזכות לרוח הקודש היא על ידי עמל התורה (אגרות חזון איש ח"א טו): "שמתוסף בו דעת ותבונה בלתי טבעי אחרי יגיעת העיון ברוב עמל ובמשנה מרץ".

בסיכום, הדרך להגיע לרוח הקודש דורשת עמל רב. הנקודות המרכזיות הנדרשות לשם כך (מהמקורות הנ"ל וממקורות נוספים שלא הוזכרו כאן): א. קיום המצוות בדקדוק. ב. תיקון המידות ועשיית מעשיו באמת ובצדק. ג. כוונה מדויקת בהזכרת שמותיו של השם. ד. כוונה בברכות הנהנין. ה. ענווה. ו. שמחה. ז. דבקות בה' ואהבתו. ח. אהבת ישראל. ט. יגיעה בתורה לשם שמים. י. קבלת ייסורים באהבה. יא. אמונה גדולה בה'. יב. הרגשת צער השכינה, עריכת 'תיקון חצות' וציפייה לגאולה. יג. חזרה בתשובה מכל חטא ועוון. יד. תפילה בכוונה והתבודדות. טו. ניצול הזמן. טז. טהרת המחשבה ממחשבות אסורות. יז. ראיית שם השם לנגד עיניו. יח. פרישות מתענוגות חומריות. יט. טבילה תדירה במקווה.

נתפלל שנזכה שתשרה עלינו השכינה, ויקוים בנו הפסוק (ויקרא כו, יב): "וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהִיִּיתִי לְכֶם לְאֱלֹקִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם", ומתוך כך יתגלה כבוד שם שמים בעולם.

הלל מרצבך